

HET THIENDE DEEL

Des

Nederlandtsen Kruydt-Boecks,

B E S C H R Y V E N D E

De Geslachten/ Sedaente/ Plaetse/ Tijd/ Oeffeningh/ Aert/ Krachten en Medicinael gebruyck van alderhande Kruiden met krans-wijse bloemen/ die in de Hoben van Nederlandt groeyen/ en onderhouden worden.

Venckel, in 't Latijn Fœniculum.

Geslachten.

De Venckel is in ghemeene en soete Venckel onderscheyden.

Gedaente. De Gemeene Venckel brenghet voort lange dicke/ geknoopte en ghetachte steelen/ die van binnen met hoos mergh opgebult zijn. De bladeren zijn in seer dunne ronde snuppelingen gesneden/ groen van verwe/ en liefelijck van reuck. Op de top van de steelen staen de bleeck-geele bloemkens in ronde kranskens by een vergadert: na de welke langhwerpighe zaden volgen. De wortel is wit/ langh/ matelijck dick en in 't midden met een harde ribbe of pit versien.

De soete Venckel heeft bladeren gelijk de Dille. De steelen zijn klepnder als die van de voorgaende soorte. Het zaet is witachtigh/ grooter als Comijn-zaet, en soet van smaect.

Plaetse. De Venckel wordt hier te Lande meest in alle Hoben gebonden.

Tijdt. Dit kruidt bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Het wort door zaet in Maert in de Aerde geworpen/ aengewonnen/ en

sprijnt daer na upt de overgebleven wortel alle Jaeren gewilligh voort.

Aert en Krachten. De bladeren van Venckel zijn warm in den tweeden/ en dzoogh in den eersten graedt/ openende/ scheydende/ verteerende/ den Urijn drijvende/ en de Winden brecckende van krachten. De wortelen en 't zaet zijn warm in den derden graedt. Brunfelsius, Fuchsius, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel, verstoptheyt van de Leveren Mildt, Hoes en om de Urijn en Maendt-stonden te verweken: Neemt de wortelen en bladeren of toppen van de Venckel, ziedtse in Wijn of Water/ en laet hier af dinccken. Dioscorides, Dodonæus.

Voor Buyck-pijn: Neemt Venckel-zaet een bierendeel loots/ sijn gestooten zijnde/ gheeft het met Wijn of Venckel-water in. Dodonæus.

Voor Buyck-pijn der jonge Kinderen: Neemt Venckel-water een half mutsien/ Syroop van Maen-koppen, Diacodium genaemt een oncs/ t'samen vermenght zijnde geeft hier van dickwils een lepel vol van in.

Om het Gesicht te scherpen en het melck in

in

in der zogende Vrouwen borsten te vermeerren: *Neemt* gepoeperd Venckel-zaet, witte *Supker* van eikels eben veel / en laet hier van alle morgen een vierendeel loots van in nemen: of bereydt een afziedsel van het krupt en laet daer af dinccken.

Om 't Gesicht te scherpen: *Druypt* het Venckel-sap in de Oogen; of snijdt de steel van de soete Venckel af in de *Perst* / twee palmen hoogh van de *Aerde* / en bult de holligheyt van de steel die in de *Aerde* blijft met gepoeperde *Supker*-handp / en stopt het boven wederom toe met een Venckel-struyck: laet dit soo een nacht en dag staen / of soo langh tot dat de *Supker* gesmolten is / en bewaert dese vochtigheyt om in de Oogen te druypen. *Dioscorides*, *Galenus*, *Salomon Albertus*.

Voor Wormen der Ooren: *Druypt* het sap van Venckel daer in. *Ravelingius*.

Verckens Venckel, in 't Latijn *Peucedanum*.

Geslachten.

Dat *Selwas* wordt in kleyne of duytsche en groote of Italiaense *Verckens Venckel* onderscheyden.

Gedaente. De kleyne *Verckens Venckel* heeft dunne geknoopte steelen / die van de gemeene Venckel gelijk / en omtrent anderhalven voet hoogh opschietende. De bladeren zijn mede kleyn gesnippelt / maer grooter als de Venckel bladeren. De geelen bloemkens komen aan de toppen van de steelen / in ronde kranckens by een vergaderd / te voorschijn. Het zaet is langhwerpig en dun / dat van de *Angelica* niet ongelijk. De wortel is langh / van buyten zwart / een gomachtigh / geel / zwart riekt sap in sich behoudende.

De groote of Italiaense soorte is de hooggaende van gedaente gelijk / doch in alles wel viermael grooter.

Plaetse. In de Nederlanden worden dese soorten van *Verckens Venckel* alleen in de *Hoven der krupt*-bemimmers gevonden.

Tijdt. *Verckens Venckel* bloeyt hier te Lande in July, en het zaet wordt in Augustus of September rijp.

Oeffeningh. *Verckens Venckel* wordt door zaet aengeteelt / en op een lommerachtige plaetse geplant zijnde / spuyt alle Jaer op een nieuws wederom up.

Aert en Krachten. De *Verckens Venckel* is warm en droogh in den derden graedt / openende / dun makende en de *Worst* ruymende van krachten. *Matthiolus*, *C. Durantus*, *C. Bauhinus*.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de *Lever*, *Mildt* en *Nieren*, *Graveel*, opgestopte *Maendt-stonden*, *Hoeft* en taye sluymen van de *Borst*: *Neemt* van de wortel twee oncen / snijdt het kleyn en koocht het in schoon water tot een pint / doet 'er by een ounce of anderhalf witte *Supker* / en laet hier van twee of driemaal des daeghs dinccken. *Matthiolus*, *C. Durantus*, *Fuchsius*.

Voor vuyle *Sweeringe*, *Zeeren*, oude *Wonden* en bedorven *Beenderen*: *Neemt* het poeyer van de wortel en stroyt het daer in. *Galenus*.

Voor *Scheursels* en uytspuylen van de *Navel* der jonge *Kinden*: *Besrijcht* het met het gomachtigh sap van de wortel. *Ravelingius*.

Voor opstijginge des *Lijf-moeders*: *Houdt* het selds sap voor de *Neus*. *Dioscorides*.

Voor pijn van de Ooren: *Bermenght* het sap met *Olie* van *Koosen* / en druyp het warm in de Ooren. *Dioscorides*.

Voor *Tandt-pijn*: Het sap in de holle *Tanden* gedaen / stillt de pijn. *Dioscorides*.

Dil, in 't Latijn *Anethum*.

Gedaente.

De *Dil* is den Venckel van steel en bladeren seer gelijk / maer stercker of onlieffelijker van reuck / en doncker-groender van berwe. De kranckwijse bloemkens zijn mede geel. Het zaet is plat / dun en rondachtigh. De wortel is veel kleynder als die van de Venckel, en beselachtiger.

Q 3

Plaetse.

Plaetse. Dit krupdt wordt veel in de Hoven gevonden.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. Men zaeyt het in de Maent Maert in goede aerde / ende op een warme plaetse.

Aert en Krachten. De Dil is verwarmende by na in den derden graedt / ende verdoogende in den tweeden / verteerende / vermogende en pijn stillende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, de Hick, en om het Sogh in der Vrouwen Borsten te vermeerderen: Siedt de bobensie toppen van dit krupdt in schoon water en laet hier af drincken: het wordt mede van buypen in stovinge gebruyckt. Dioscorides.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Koocht dit krupdt in water en laet de damp van onderen ontfangen. Dioscorides.

Voor Wratten en verouderde vochte Zee-ren van 't Fondament en schamelijcke Leden: Stropt'er de asche van het zaet gebrandt in. Dioscorides, Galenus.

Om de Huygh te lichten: Neemt deselve asche en licht'er de Huygh mede. Plinius.

Voor 't Graveel: Hier tegen worden van soemniige de jonge teere topkens in pottagie gegeeten. Lobel.

Anijs, in 't Latijn Anisum.

Gedaente.

A Nijs heeft een ronde / gestrepte / holle / getachte steel. De bladeren zijn de Pietercelie bladeren eenighsins gelijk / maer bleek-groen van verwe. De bloemkens zijn wit / mede in kranskens te voorschijn komende. Het zaet is over al bekend genoegh.

Plaetse. De Anijs wordt hier te Lande in de Hoven gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Dit krupdt draeght zijn bloemen in July, en het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in de Maent Maert in wel-berepde vette aerde gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Het Anijs-zaet is warm in den tweeden / en doogh in den eersten graedt / dun-makende / verteerende / de winden schepdende / en den Urijn afdrivende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, en Graveel: Het zaet in Wijn gesoden / of des selfs Olie / of Water met Brandewijn gedistilleert / is hier toe dienstigh. Dioscorides, Plinius.

Voor hoeft en taye sluymen van de Borst: Neemt Anijs-zaet over het vuur gedoocht zijnde / sloot het tot een fijn poepet / vermengt het onder witte Supper of gesuiverde Honingh / en laet hier van dickwils gebruycken. Plinius.

Om den arbeydt der barende Vrouwen te bevorderen: Neemt Anijs-zaet, Venckel-zaet, van elcks een half vierendeel loots / stampt het fijn en geeft het met Wijn in. Dalion, Lobel.

Karrewey in 't Latijn Carui.

Gedaente.

De Karrewey verkrijght vierkante / holle getachte steelen / met bladeren teeder en slepender als die van de geele Wortelen betwassen. De klepne witte bloemkens komen op de top der steelen krans-wijs te voorschijn. Het zaet is langwerpigh / blyp / sterck van reuck en van smaect. De wortel is dun en omtrent een spanne langh.

Plaetse. Hier te Lande wordt het in de Hoven gezaeyt.

Tijdt. Het vertoont zijn bloemen in May, Juny en July, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het begeert de selfde oeffeningh gelijk van de Anijs geseydt is.

Aert en Krachten. De Karrewey en voornamentlijk des selfs zaet / is warm en doogh in den derden graedt / openende / dun makende / de winden schepdende en den Urijn drivende van krachten / en komt in gebuyck met de Anijs en Venckel over een. Brunfelsus, C. Bauhinus.

Komijn.

Komijn, in 't Latijn *Cuminum*.

Gedaente.

DE getachte steel van dit Gewas is met langer en dunder bladeren / als de Venckel betwassen / en op de toppen met kroonkens van witte bloemkens beladen / de welke van spits zaet / zwaer van reuck en scherp van smaeck gevolght worden. De wortel is dun.

Plaetse. Het wast hier te lande alleen in de Hoven.

Tijdt. Het draecht zijn bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. De Komijn wordt gelijk als de Aijns gezaept en onderhouden.

Aert en Krachten. Het Komijn-zaet is warm en droogh in den derden graedt / dun makende / verteerende / en de winden schepdende van krachten. Galenus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, beslooten Winden en verkoude Borst: Neemt Komijn-zaet een loot / gekneust zijnde koocht het op in een pint Wijn / en laet hier af drincken; of geest eenige drop-pelen van de gedistilleerde Olie van Komijn met Wijn in. Dodonæus.

Voor blaeuw gestooten of gevalle placken: Neemt het ghestooten zaet / maect het vochtigh met eenigh nat / en leght het pap- of plaester-wijs daer op. Matthiolus, C. Durantus.

Voor swaren Hoest: Besmeer een graeu pampier met kaers-smeer / stroopt'er ghepoepert Komijn-zaet dick op / en hanght het op de Borst.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt Komijn-zaet een half vierendeel loots / Meester-wortel een vierendeel loots / Peper twintigh greyn / stoot dit te samen tot een fijn poeper / en laet hier van met Wijn een half vierendeel loots in nemen. F. Platerus.

Sermontaine, in 't Latijn *Siler**montanum, Sefili officinarum.*

Geslachten.

DE Gewas is in oprechte en wilde of bastaert Sermontaine onderscheyden.

Gedaente. De steel van de eerste soorte is dun / gestreep / geknoopt / getacht / en schiet omtrent drie voeten hoogh op. De bladeren zijn kleyn gesneden / boven groen en onder witachtiger. De krans-wijs by een vergaderde bloemkens zijn wit. Het zaet is aromatisch van reuck en smaeck / langer en dicker als het Komijn-zaet: somtijds wordt het in de Hoven van Nederlandt korter en breeder voozt gebacht. De wortel is dick en langh.

De wilde of bastaert Sermontaine verscheelt van de voozgaende / door dien de bladeren bypnder en grooter / het zaet klepnder noch soo sterck van reuck en smaeck / en de wortelen meerder gedeelt en zwartachtiger zijn.

Plaetse. Beyde dese soorten worden hier te Lande alleen in de Hoven der kruidt-beminnnaers gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen in de Somerse maenden.

Oeffeningh. De eerste soorte wordt door zaet aengewonnen / en de tweede door zijn wortel-spruyten aengeteelt / maer sy moeten beyde op een warme en openlichtige plaetse gestelt zijn.

Aert en Krachten. Het zaet van de eerste soorte is warm en droogh in den derden graedt / openende / door snijdende en verteerende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

De wilde Sermontaine wordt tot geen Medecijne gebuyct. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, opgestopte Maent-stonden, Graveel, vallende Sieckten, Kramp, doncker Gesicht, Sinckinge, verstoptheyt van de Lever en Water-lucht: Neemt poeper van het zaet een half vierendeel loots / en laet het met Wijn

Wijn in nemen. Matthiolus, C. Durantus, C. Bauhinus, Dodonæus.

Voor drop in der Vrouwen Borsten: Legt het gestooten krupdt pap-wijs op. C. Durantus.

Sefeli van Marseillien, in 't Latijn

Sefeli, Massiliense.

Gedaente.

Dit krupdt heeft geknoopte harde steelen / van omtrent twee voeten hoogh / en met bladeren als de Venckel, maer stijver / dicker en witachtiger of bleeker-groen bewassen. De bloem-kranskens dragen witte bloemkens. Het zaet is langhwerpig / soet en specerpachtigh van smaeck. De wortel is wit / van gedaente en groote die van de Venckel gelijk.

Plaetse. Men vindt dit Gewas hier te Lande in sommige Hoven der krupdt-bemimmers.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustas te voorschijn.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet in de Hoven aengeteelt / en begeert in Sandt of sabelachtige aerde gezaept te zijn.

Aert en Krachten. De Sefeli van Marseillien is warm en droogh in den tweeden graedt / sijn van deelen / openende / doozsnijdende en verteevende van krachten. Dodonæus, Camerarius.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel, koude Pisse, Engh-borstigheyt, Buyck-pijn, beslooten Winden, Water-sucht, vallende Sieckte, opgestopte Maendt-stonden, opstijginge des Lijfs-moeders en swaren arbeyt der barende Vrouwen: Neemt een bierendeel loots van het zaet / sijn gestooten zijn de geest het met Wijn in. Dioscorides.

Sefeli van Candien, in 't Latijn

Sefeli Creticum, Tordilion.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne harrige steelkens / met seer doozsieden en rondrom

de kanten geschaerde bladeren bewassen. De Bloem-kranskens brengen witte of lijf-vertwige bloemkens voort. Het zaet is plat / rondt en altijd twee by malkanderen geboeght. De wortel is dun.

Plaetse. Dese soorte van Sefeli wordt hier te Lande in sommige Hoven gevonden. Tijdt. Het bloept in Juny en July.

Oeffeningh. Het wordt dooz het zaepen vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. De Sefeli van Candien komt in aert en krachten met de boozgaen de Sefeli van Marseillien seer wel over een.

Lavas, in 't Latijn *Levisicum.*

Gedaente.

De Lavas brenghet voort seer veel hooge / dicke / holle / geknoopte en getachte steelen. De bladeren zijn in verschepte deelen ghesneden / aen de kanten ghekerft / bleek- of geel-groen van vertwe / en die van de Eppe of Juffrouw-marcke gelijk / maer dicker en stijver. De Bloem-kranssen zijn groot en de bloemkens geel van vertwe. Het zaet is langhwerpig en gestreept. De wortel is dicht.

Plaetse. Dit Gewas is hier te Lande in de Hoven gemeen.

Tijdt. Het bloept in Juny en July, en het zaet wordt in Augustus rijp.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen en wil garen op een vochte en schaduwtachtige plaetse geplant zijn.

Aert en Krachten. De Lavas is warm en droogh in den derden graedt / openende / doozsnijdende / den Urijn drijvende en het vergift wederstaende van krachten. Het wordt mede onder de Wondt-krupden gerekent. Brunfelsus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Winden en pijn van de Maegh en Darmen, opgestopte Maendt-stonden, achterblijvende Nageboorte, opstijginge van de Lijf-moeder, Engh-borstigheyt, verstoptheyt van de Lever, Mildt en Geelsucht: Neemt van de gedroogde wortel of 't zaet een bierendeel loots /

loots / sijn gestooten zijnde geeft het met Wijn in: of bereydt een afziedsel van de wortel / bladeren / zaet / met Wijn of Water / en laet hier af dincien. Dodonæus, Matthiolus, Fuchsius.

Voor versche Wonden: Leght het gestooten kruidt plaester-wijs op. Dodonæus.

Beer-wortel, in 't Latijn *Meum*.

Gedaente.

De stelen en bladeren van dit Gewas zijn die van de Dille eenighints gelijk. De bloemkens zijn wit. Het wel-riekent zaet is kantigh. De wortelen langh / van buyten zwartachtigh / van binnen witachtigh / en liefelijck van reuck gelijk de Angelica.

Plaets. Het wordt by de Lief-hebbers der kruiden en Apothekers in de Hoven on-derhouden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in Juny en July voort.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aenge-wonnen / en spruyt alle Jaren uyt de over-gebleven wortel wederom voort.

Aert en Krachten. De wortel van dit kruidt is warm in den derden en droogh in den tweeden graedt / openende / dun ma-kende / en de winden schepende van krach-ten. Dodonæus, Matthiolus, Joh. Schro-derus.

Medicinael gebruyck. Het wordt tot de selve gebreken waer voor de Venckel, Anijs, Dille, en Komijn voorgescreven zijn / ge-besight.

Ameos.

Gedaente.

Dit kruidt heeft ronde getackte steelen van anderhalven voet langh. De bla-deren zijn langhwerpig / en rondtom de kanten geschaert. De bloemkens zijn wit / sterre-wijs uytgespreyt / en in ronde kraus-sen by een geboeght. Het zaet is buyn / en bitter van smaect. De wortel is wit / gelijk die van de Dulle-kervel of Scheerlingh.

Plaets. Het wordt in de Nederlanden in de kruidt-beminnuers Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Augustus.

Oeffeningh. Het moet gelijk de Anijs gezaeyt zijn / en spruyt alle Jaren van sijn afgeballen zaet genoegh voort.

Aert en Krachten. Het zaet van Ameos is warm en droogh in den derden graedt / openende / dun makende / en verteerende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, koude Pisse, op-gestopte Maent-stonden, en pijn van de Lijf-moeder: Neemt van het gestooten zaet een half vierendel loots / en geeft het met Wijn in. Dodonæus, Brun-felsus.

Voor verstoptheyt van de Lever en Milt: Het zaet op de voorgaende maniere ghe-buyckit / is hier toe nut en bequaem. Ra-velingius.

Pp

Kolien-

Koliander, in't Latijn Coriandrum.

Gedaente.

De Koliander schiet met een dunne gestachte steel / omtrent anderhalven voet hoogh op. De bladeren zijn kleyn gesnippest / doch de bovenste meerder als de onderste. De bloemkens zijn wit / het zaet rondt / de wortel teer / ende met weynigh beselingen begroeyt. Dit kruipt noch versch zijnde heeft een zware onlieffelijke reuck / maer neffens het zaet droogh geworden / behoudt dien quade reuck niet.

Plaetse. Dit kruidt wordt in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in July, en't zaedt wordt in de Herfst vergadert.

Oeffeningh. De Koliander wort in April gezaept.

Aert en Krachten. Het Koliander-zaet is warm en droogh in den tweeden graedt / ent'samen treckende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor dampen die uyt de Maegh na't Hooft opstijgen, Wormen en Koude pisse: Neemt van het ghepoepde zaet met witte Suucker vermengt een vierendeel loots / na den eeten / of op andere tijden in. Matthiolus, Dodonæus, Fuchsius.

Voor alderhande Vloeden en Buyckloopen: Laet van het zaet / geroost en fijn gestooten zijnde / een vierendeel loots met Water of Bier in nemen. Dodonæus.

Angelica.

Geslachten.

De Angelica wordt in tamme en wilde onderscheiden.

Gedaente. De tamme Angelica heeft een dicke / hooge / gheknootte / holle steel / met bladeren die van de groote Water-eppe gelijk bewassen. De bloemkens zijn witachtigh / op groote en breede kranssen te voorschijn komende, Het zaet is plat / breekt

en geelachtigh. De wortel is groot / dick en met faselingen behangen. Dit geheele ghetwas heeft een specerachtige reuck en smaect.

De wilde Angelica is de tamme soorte in alles gelijk / maer kleinder.

Plaetse. De tamme Angelica wordt hier te Lande nergens als in de Hoven gebonden. De wilde soorte vindt men op bochte en bosachtige plaetsen.

Tijdt. In bloeyen beyde in July.

Oeffeningh. De tamme Angelica wordt door zaet aengeteet / men zaeytse in April in wel-bereyde aerde / en moet by droogh weer matelijck bevochticht worden.

Aert en Krachten. De wortel van de tamme Angelica is warm in den derden en droogh in den tweeden graedt / openende / dun makende / 't zweet drijvendet en 't vergift of besmettinge wederstaende van

van krachten. Brunfelsus, C. Durantus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vergift, pestilentielle of besmettelijcke Sieckten, verstoptheyt van Lever en Mildt, verslapte Maegh, en om de Maent-stonden der Vrouwen te verwecken: Neemt een bierendeele loots Angelica-wortel en geest het met Wijn in: ofte neemt van de wortel een half bierendeele loots / Theriacel een bierendeele loots / vermenght het met Wijn of eenigh bequaem gedistilleert water / om op een reys in te nemen / ende het zweeten te verwecken. Lobel, C. Durantus, Matthioli, Ravelingius.

Voor Pest en quade Lucht: Koocht de wortel in azijn / en gebruyckt dese azijn om daer aen te riecken: andere nemen een stukje van de wortel / het welcke sy knauiwen en in de monde houden.

Om het geronnen Bloedt in 't Lichaem te doen scheiden: Neemt poeyer van de wortel een bierendeele loots / en laet het met Iopen-bier in nemen.

Voor Engborstigheid, vallende Sieckte, opstijginge van de Lijf-moeder, en Geelsucht: Neemt van het zaet van Angelica een bierendeele loots met eenigh bequaem nat in. Brunfelsus.

Voor beten van dulle Honden, Slangen, en ander vergiftigh gedierte: Leght 'er de gestooten bladeren alleen of met Wijnruyt en Honingh vermenght / op. Lobel, Ravelingius.

Voor sweerende Ooren: Druypt 'er het sap upt het kruydt geperst in. C. Durantus.

Voor Heup-gichie: Neemt het selfde sap en leght het met doecken van buyten op. Ravelingius.

Meester-wortel, in 't Latijn Imperatoria, Ostracium.

Gedaente.

Meester-wortel verkrijght / dunne gheknoppte en onder wat roodachtige of bzuipne steelen / van anderhalven voet hoog.

De bladeren zijn groot en breed / maer in verschepte deelen geschepten / en rondt om de kanten gekerft. De Bloem-kranzen bestaen upt klepne witte bloemkens. Het zaet is dat van de Dille seer gelijck. De wortelen zijn omtrent een vinger dick / in veel salsingen gedeelt / van buyten bzuipen en van binnen bleek-geel van vertwe.

Plaetse. Dit kruydt word hier te Lande alleen in de Hoben gevonden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustus voort.

Oeffeningh. Het word door scheuren der wortelen aengeteelt / en eens gheplant zijnde set het sich weeldigh genoegh voort.

Aert en Krachten. De wortel van dit kruydt is warm en droogh in den derden graedt / scharp en heet van smaech / openende / dun makende / 't zweet drijvende ende het vergift wederstaende van krachten.

P p 2

Dodo-

Dodonæus, Matthioli, C. Durantus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Engh-borstigheyt, verouderde Hoes, Buyck-pijn, beslooten Winden, verkoude ende slappe Maegh, opgestopte Maendt-stonden, opstijginge van de Lijf-moeder, Water-sucht en Wormen des Buycks: Neemt poeper van de wortel een vierendeel loots / en geest het met eenigh bequaem nat in. C. Durantus, Brunfellsus.

Voor koude gebreken van de Herzenen, als Beroertheydt, vallende Sieckten, &c. Neemt een vierendeel loots van de wortel en laet het met Wijn in nemen / en laet ondertusschen een stukje van de wortel in de mont knaauwen / waer door seer veel vochtigheden uit het hooft door het quijlen gelost worden. Dodonæus, Matthioli.

Voor Vergift, Pest, besmettelijcke Siekten en langhduurende Koortsen: Neemt een vierendeel loots van de wortel met Wijn of Carduus Benedictus water in. Dodonæus, Fuchsius.

Voor inwendige Wonden: Bereydt een afziedsel van de bladeren van Meester-wortel met Water en Wijn / en laet hier van twee of driemaal des daeghs een roemertje wol dincen. Lobel.

Ferula.

Gedaente.

Dit Gewas heeft een seer hooge / dicke / ghelinoopte steel / die aen het opperste in eenige zijde-scheuten gedeelt is. De bladeren zijn gelijk die van de Venckel, dun gesnippelt. De Bloem-kraansen zijn met geele bloemkens versiert / die van platte / breede en ksaachtige zaden gebolgt worden. De wortel is langh en dick. Uit dit krupte wortel na verscheydencheyt der Landen daer het groeyt / de volgende sappen vergadert / te weten: Sagapenum, Galbanum en Ammoniacum.

Plaetse. Het wortel hier te Lande by sommige Lief-hebbers der krupten gevonden.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in July of Augustus.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in April op een warme en wel ter Son gelegen plaetse gezeyt worden.

Aert en Krachten. Het zaet van de Ferula is verwarmende en dun makende van aert en krachten; maer de Somme die uit dit krupte vergadert worden / zijn meest in 't gebruyck. Van dese sullen wy hier na handelen.

Libanotis.

Geslachten.

Hoe wel'er veel soorten van dit Gewas van de krupte-beschrijvers beschreven zijn / sullen wy alleen van twee / die men hier te Lande in sommige Hoven wassen vindt / handelen: Het eerste wortel genaemt Libanotis van Galenus, 't ander Libanotis hier

hier te Lande meest bekend, in 't Latijn Herbarium septentrionalium notior Libanotis.

Gedaente. De Libanotis van Galenus heeft een ronde / gestrepte / geknoopte en getachte steel / van drie of vier voeten hoogh. De bladeren zijn kleyn ghesnippelt / nochtans grooter en dicker als die van de Venckel, en oock bleeker groen. De Bloemkranffen zijn wit. Het zaet is langhwerpig rond / de kern van een Pijn-appel niet ongelijk / in twee deelen geschepten gelijk dat van Ferula, en spierpachtig van smaak.

De Libanotis hier te Lande meest bekend, heeft / volgens de beschrijvinge van Lobel, een dunne rechte steel / die van Meum of Dille gelijk / gestrept / getacht / geknoopt / doncker-groen van verwe / en omtrent twee Cubitus hoogh: aen welcke steelen / voornamentlijk beneden / bladeren zijn / die van de Verckens-venckel gelijk / maer langer en smader / ende in de midden en boven die van de Engelse Saxifraga niet ongelijk / maer niet soo vele. Op de steelen groeyen kroonkens met kleyne witte bloemen / die van de Meum gelijk. Het zaet is kleyn / by na soo groot als 't Ammi van de Apotheken.

Plaetse. Beide dese soorten van Libanotis worden hier te Lande alleen in de Hoven gevonden.

Tijdt. Sy bloeyen in de Sommerse maanden.

Oeffeningh. Sy worden door zaet aenge-teelt / maer dragen voor het tweede of derde Jaer geen bloemen.

Aert en Krachten. De bladeren van Libanotis, voornamentlijk van de eerste soorte zijn matelijck verwarmende en verzoogende van aert; maer de vruchten of zaden zijn heet en droogh in den derden graet / verteerende / afvagende en verdelende van krachten. Galenus, Dodonaëus.

Medicinael gebruyck. Voor bloedende en pijnelijke Spenen, wratten van het Fondament, en alderhande koude harde Geswel-

len: Neemt de bladeren van Libanotis, stootse kleyn en leghtse pap-wijs op. Dioscorides.

Om de Maent-stonden te verweken: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn / en laet hier van drincken: of neemt een bereyde loots van de sijn geslooten wortel met Wijn in. Dioscorides.

Voor loopende Oogen: Neemt poeper van 't zaet / maecht het met eenigh nat vochtigh / en bindt of strejcht het op het Door-hoofst. Theophrastus.

Penax Heraclium.

Gedaente.

Dit Gewas is de duytsche Beeren-klaw van gedaente seer gelijk / maer in alles veel grooter / upt dit Gewas wordt de Gom opopanax vergadert.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen by sommige Lief-hebbers der vzeemde krupden in de Hoven gevonden.

Tijdt. Het vertoont sijn bloemen in de Sommer.

Oeffeningh. Het begeert de selfde oeffeningh als de Ferula.

Aert en Krachten. De Panax Heraclium is warm en droogh van aert / openende / dum makende en verteerende van krachten. Matthiolus.

Van het Sap of Gom van dit gewas / die meest gebruyekt wordt / sullen wy in het laatste Deel handelen.

Panax Asclepium Ferulae facie.

Gedaente.

Dit Gewas is van bladeren en bloemen de Ferula seer gelijk / nochtans in alles kleynder; maer de steel en wortel verschillen weynigh van de Dille. Upt dit krupdt wordt mede een gomachtigh sap vergadert.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens dan by sommige krupd-beminnaers gesien.

Tijdt. Het draecht sijn bloem-kranffen in de Sommer.

P p 3

Oeffe-

Oeffeningh. Het wordt door zaet aenge-
teelt / en begeert een warme en openluch-
tige plaetse.

Aert en Krachten. De *Panax Asclepium*
is soo warm en droogh van aert niet als de
voorgaende / maar komt in krachten ee-
nighsing met de selve ober een.

Panax Syriacum.

Gedaente.

Panax Syriacum brengt voort een steel
die van de Ferula seer gelijck. De blade-
ren zijn breed / langhwerpig / spits / en
heel aen een middel-steelken gevoeght. De
steel en bladeren zijn een wepnigh rupgh in 't
aentasten. De bloem-kranssen dragen geele
bloemkens. Het zaet is plat / breed en geel-
achtigh. De wortel is langh en wit. Apt
dit kruidt bloeyt mede een gommachtigh sap.

Plaetse. Dit Gewas is hier te Lande ver-
gens als in sommige Hoben te vinden.

Tijdt. Het brengt sijn bloemen in de So-
mer voort.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffe-
ningh als de andere soorten van *Panax* of
Ferula.

Aert en Krachten. Het komt in aert en
krachten met de voorgaende ober een.

Pietercelie, in 't Latijn *Petrosili-* *num*, *Apium hortense*.

Gedaente.

De Pietercelie brengt voort diep gesne-
den of gekerfde bladeren. De steel is
dun / rondt / een wepnigh gestreept / en op
de toppen met kleyne witte of bleek-geele
bloemkens / in kranssen by een verga-
dert / beladen : na de bloemkens volghet
kleyne zaet. De wortel is wit en langh / voor-
namentlijck alse langh op een plaetse ghe-
staen heeft. In de Hoben wordt van de Pie-
tercelie een soorte gebonden / wiens blade-
ren dichtter by een gevoeght / en om de kan-
ten gekrult zijn / en wordt daerom gekrulte
Pietercelie genaemt.

Plaetse. De Pietercelie wordt veel in de
Moeshoben gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. De Pietercelie bloeyt in Juny, July
en Augustus.

Oeffeningh. Dit kruidt begeert op een
vochtige plaetse gezaeyt te zijn.

Aert en Krachten. De wortelen en bla-
deren van Pietercelie zijn matelijck warm
en droogh van aert / maar het zaet is hee-
ter / openende / duw makende / afvagende /
en de Krjijn afdrjvende van krachten. Brun-
felsus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor verstophtheyt
van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Nieren en
Lijf-moeder : De Pietercelie dickwils on-
der andere spijs gegeten / of des selfs af-
ziedsel gedroncken is hier toe bequaem : of
laet twee oncen van het sap met Wijn in ne-
men. Matthiolus, Dodonæus.

Voor 't Graveel : Neemt een vierendeel
souts van het zaet met Wijn of eenigh ander
bequaem nat in. Brunfelsus, C. Durantus.

Om den arbeydt der barende Vrouwen te
bevorderen : Neemt sap van Pietercelie met
azijn uptgeperst twee oncen / doet 'er by een
wepnigh zouts / en laet dit op een reys in ne-
men. Ravelingius.

Voor geklontert Melck in de Vrouwen
Borsten, en om het Sogh op te droogen :
Neemt groene Pietercelie vier handen vol/
hachtse kleyne / doet 'er by krupen van
Witte-broot soo veel van nooden is / koocht
dit te samen met Water en Wijn / of Soete-
melck tot een pap : of fruyt gehachte Pie-
tercelie in de Boter / en slaetse om de Bot-
sten. Fuchsius, Joh. Schroderus.

Voor swaren Hoest der Kinderen : Neemt
sap van Pietercelie een half once / Broot-
wen-melck een once / gepulveriseert Co-
mijn-zaet twintigh greyn / vermengt dit te
samen om op een reys in te nemen. Forestus.

Selderie.

Ghedaehte.

De Selderie heeft breede / en gesneden
doncker-groene bladeren / die van Eppe
of

of Juffrouw-merck eenighsins gelijk. De steel is matelijck dick / rondt en gestreept. De bloem-kranssen dzagen witte bloemkens. Het zaet is langhwerpig. De wortelen zijn wit. Dit geheele kruspdt heeft een specerachtige reuck en smaech.

Plaetse. Dit kruspdt wordt hedendaeghs veel in de Hoven onderhouden en aengeteelt.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus het tweede Jaer na dat het is gezaept geweest.

Oeffeningh. Het wordt gezaept in April of May, en seven of acht bladeren verkrengen hebbende / in greppen verplant / en daer na met sandachtige aerde aenghehooght.

Aert en Krachten. De Selderie komt in krachten met de Pietercelie of Eppe over een / en tot een salaet gegeten wordt het bequaem geacht om de zwacke Mans te verstercken.

Vogels-nest, in 't Latijn *Daucus officinarum*.

Ghedaeente.

Dit Gewas heeft ronde rupge steelkens / omtrent een spanne hoogh opschietende. De bladeren zijn gelijk die van de geele Wortelen of Peen, kleyn gesneden / maer witachtiger en rouwer in 't aentasten. De bloem-kranssen zijn met kleyne witte bloemkens / van binnen wat purperachtigh of geel / verciert. Het zaet is rouw en hanzachtigh. De wortel is dun.

Plaetse. Dit kruspdt wordt somtijds in de Hoven gezaept / andersins wordt het op ongebouwde plaetsen / en steenachtige gront in 't wilde wassende gebonden.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus.

Aert en Krachten. Het zaet van Vogels-nest is warm en droogh in den berden graedt / openende / dun makende / en den Urin afzuyvende van krachten. Matthiolus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel: Neemt een vierendeel loots van het zaet met Wijn in: of bereydt een afziedsel van

't selfde met Wijn / en laet hier van drincken: andere doen het gekneusde zaet in een sackje / om op het Bier te hangen / en laten daer geduurigh van drincken. Galenus, Charleton.

Voor Water-sucht, verstoptheit van de Lever en Mildt, opgestopte Maent-stonden, Buyck-pijn, Zijde-pijn, en verouderde Hoest: Neemt een vierendeel loots van het zaet / en geeft het met eenigh bequaem nat in. Dodonaeus, C. Durantus, Fuchsius.

Filipendula.

Gedaente.

Dit Filipendula heeft langhwerpige / uytgespreyde en aen de kanten ongeschicktelijck gesneden en gekerfde bladeren / soo datse van veel besondere bladkens / aen een middel steelken gevoeght / schynen gemaeckt.

en reekt te zijn. De steelen zijn hardt / ge-
treect en van omtrent anderhalven of twee
voeten hoogh. De witte ses-bladige en
sterre-wijs uytgespreyde bloemkens staen
aen het opperste der steelen kroon-wijs by
een vergadert. Het zaet is schelferachtigh.
De wortel is zwart / en in veel savelingen
gedeeft / die op sommige plaetsen met ron-
de knobbelen uyt puplen.

Plaetse. Dit krupdt woxt hier te Lande
in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het byenght zijn bloemen in Juny
en July voort.

Oeffeningh. Het woxt in April van zaet
en wortel-spruyten aengeteelt / en wil in
santachtige aerde geplant zijn.

Aert en Krachten. De wortel van Fili-
pendula is warm en droogh in den derden
graedt / openende / dun makende / vertee-
rende / afbagende / een wepnigh t'samen
treckende en den Urijn drijvende van krach-
ten. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en
koude pisse: Koocht de wortel in Wijn en
laet van het afziedsel drincken. Dioscorides.

Voor de vallende Sieckte, Engh-borstig-
heyt, Buyck-pijn en witte vloedt der Vrou-
wen: Neemt een vierendeel loots poep
van de wortelen / en geest het met eenigh
bequaem nat in. M. Sylvaticus, S. Januen-
sis, C. Durantus.

Kervel, in 't Latijn *Ceressolum*.

Gedaente.

De steekens van Kervel zijn dun / rond
en hol. De bladeren zijn teer / diep ge-
kerft of gesneden / en bleek-groen van
verwe. De bloem-krauskens draegen
witte bloemkens / die van langhwerpighe
dun zaet gevolgt worden. De wortel is
veselachtigh.

Plaetse. De Kervel woxt veel in de Moes-
hoven gezept.

Tijdt. Dit krupdt bloeyt in Juny en July,
maer indien 't een Jaer over geslaen heeft
byenght het sijn bloemkens in April voort.

Oeffeningh. De Kervel woxt in April
en na St. Jan gezept.

Aert en Krachten. De Kervel is warm
en droogh van aert / sijn van deelen / den
Urijn drijvende / en de winden en 't geron-
nen bloet scheydende van krachten. Dodo-
naeus, Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en
om d'opgestopte Urijn afte drijven: Koocht
Kervel in Wijn / en laet van de selve drin-
cken / en slaet het krupdt warm om het
Gemacht. Dodonaeus, Brunfelsus.

Om het geronnen Bloedt te doen schey-
den: Laet van de Wijn / daer Kervel in
ghesoden heeft / drincken / en indien het
uytwendigh blaetw of gezwollen is / leght
daer het gestooten krupdt plaester-wijs op.
Brunfelsus, C. Durantus.

Voor Buyck-pijn: Neemt sap van de
Kervel twee oncen / vermengt het met
Hoender-sop / en laet het op een reys in ne-
men: ondertusschen rooft Kervel in Boter /
en bindt het op de Navel.

Myrrhis.

Gedaente.

De Myrrhis die oock wilde Kervel ge-
naemt woxt / is van ghedaente der
steelen en bladeren de Scheerlingh, maer
van verwe / reuck en smaect de Kervel
seer gelijk. De bloemkens zijn wit / het
zaet bruyn / grooter als Komijn-zaet, en
de wortel groot / wit en van smaect de
Pastinaken niet ongelijk.

Plaetse. Dit krupdt woxt hier te lande
nergens als in de Hoven by sommige Lief-
hebbers der krupden gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in May, en levert rijp
zaet in Juny en July.

Oeffeningh. Dit krupdt eens in de Lente
gezept zijnde / spruyt alle Jaeren wederom
uyt de overgebleven wortel voort.

Aert en Krachten. Myrrhis is warm van
aert / en in krachten niet de Kervel over
een komende: daer-en-hoven supbertse de
borst van tape sluyenen. Galenus, Lobel.

Medi-

Visnaga

Gedaente.

De steel en bladeren van dit Gewas zijn die van Vogel-nest ofte Daucus seer gelijk / maer niet soo rupgh. De bloemkens / die wit zijn / komen op kleyne kroonkens te voorschijn. Het zaet is kleyne / en de steelkens / waer op het gehecht is / worden seer hardt / soo datse voor Cande-stoekers gebruyckt kunnen worden. De wortel is langh.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoben van Nederlandt gezaet en onderhouden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemkens in Augustus.

Oeffeningh. Het wordt door zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. De Visnaga is warm en droogh van aert / bitterachtigh van smaect / en de Urijn / t Graveel ende de Maendt-stonden af drijvende van krachten. Galenus, Dioscorides.

Gingidium.

Gedaente.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel en om de Urijn af te drijven: Koocht de wortel van dit kruidt in Wijn / en laet hier af drincken. Matthiolus.

Om de Maent-stonden en Na-geboorte af te drijven: Laet van het voorgeaende afziedsel drincken. Dioscorides.

Voor de Teeringh: Koocht dese wortelen in bleesch-sop / en laet het dickwils gebruycken. Galenus.

Voor Pest en besmettelijcke Siekten: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn / en laet'er twee of driemaal 's daegs af drincken: dit wordt van sommige voor een krachtigh praeservatijf gehouden. Lobel.

Dit Gewas heeft bladeren als die van de Pastinaken, en een ronde / geknoopte / gestreepte / blyne / harige / getackte steel. De bloem-kranckens zijn met eenige sinalle bladkens beset / en met witte bloemkens beladen. De wortel is kleyne en wit.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande nergens als in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Augustus.

Oeffeningh. Het wordt door zaet in de Lente aengeteelt.

Aert en Krachten. Gingidium komt in werkinge met de Visnaga, die voor een mede soorte van dit gewas gehouden wort / over een.

Eynde vop het Thiende Deel.